

38. PRO. – FO 371/47908, 24 October 1945.
39. Ibid, 25 October 1945.
40. PRO. – FO 371/56792, 29 August 1946.
41. PRO. – FO 371/56793. – 23 September 1946.
42. Ibid, 2 October 1946.
43. Ibid, 19 November 1946.
44. Ibid, 25 November 1946.
45. PRO. – FO 371/57828, 27 June 1946.
46. Ibid, 30 January 1946.
47. PRO. – FO 371/66605, 12 March 1947.
48. PRO. – FO 371/66710, 9 April 1947.
49. PRO. – WO 32/13190.
50. Tannahill J. A. European Volunteer Workers in Britain. – Manchester, 1958.
51. Vernant J. The Refugee in the Post-War World. – London, 1953.

А н н о т а ц и я

Делается попытка охарактеризовать основные группы источников изучения истории украинской диаспоры Великобритании, хранящийся в британских архивах.

Магдаліна Бухальська

**ПРОБЛЕМИ МОВНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ
НА ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ**

Статус української мови – складової частини українознавства в Україні – як державної зумовлений історичною закономірністю і законодавчо закріплений в Конституції незалежної держави [4].

Утвердження її на міжнародній арені – це визнання національної мови корінного народу України [5, с. 3]. За таких умов постійно зростає тенденція до зміцнення статусу української мови у міжнаціональному спілкуванні громадян України, враховуючи мовну специфіку регіонів, у яких водночас конституційними нормами держави закріплено вільний розвиток, використання та захист російської, інших мов національних меншин [6, с. 7].

Різноманітність мовного середовища в регіонах України у вирішенні мовної інтеграції на засадах державної української мови – одне з актуальних внутрішніх проблем сьогодення. Однак ряд політиків намагаються політично заангажувати це питання, розколоти багатонаціональне українське суспільство, державну цілісність якого становить 24 області, Автономна Республіка Крим (АРК) і столичний мегаполіс – м. Київ [2, с. 14].

З огляду на це варто врахувати у кожному регіоні держави стан забезпечення прав національних меншин і народів та засоби масової інформації (далі: ЗМІ), завдання яких полягає при збереженні та розвитку інших національних мов поширювати вживання української мови як державної. Саме такий мовний механізм суттєво сприятиме її поступовому засвоєнню в різних регіонах держави. Питання це стосується одного з “довгострокових” за часом засвоєння неукраїнцями державної української мови.

Досить специфічним є Крим. Тут проживають представники понад 125 національностей. Характерною особливістю ЗМІ Криму є російська мова. Місцеві видання

становлять російські (найвищий відсоток і має тенденцію до зростання), українські (близько 20%) та кримські (близько 30%)¹. Щодо телерадіоєфіру регіону найбільший відсоток становлять, зокрема, УТ-1, УТ-2 та “Студія 1+1” (українська мова – 100%), УТ-3 та “Інтер” (80% – українська та російська мови), а найменший – програма ДТРК “Крим” (27% – українська мова, 7% – кримськотатарська, по 2% – болгарська, німецька, вірменська, грецька [7, с. 22]). Варто зазначити, що дані у відсотках не мають статичного характеру, оскільки вони поступово змінюються.

Не залишає сумніву специфічність АРК, який перейшов до України зі складу РРФСР у 1954 році. Саме цей чинник тривалий час буде позначатися на забезпеченні повноцінного розвитку національних культур регіону та розширяться сфера використання державної української мови.

Іншими є області України, які становлять питому вагу українських земель і охоплюють Південь, Північ, Захід, Схід, Центр і місто Київ. На регіональному українському просторі за національним складом, крім українців, які чисельно переважають (від 80 до понад 90% від загальної кількості населення), проживають інші нації та народності. Так, у Волинській області проживає понад 70 національностей і народностей. Іншими найчисельнішими національними спільнотами є росіяни, білоруси та поляки. Українську мову вважають рідною понад 90%, російську мову як рідну – понад 2%, частка інших мов як рідних становить 2% [7, с. 53].

У Дніпропетровській області, для якої властивий високий рівень урбанізації, на фоні чисельної переваги українців проживають росіяни, білоруси, євреї, вірмени, азербайджанці, молдовани, роми, татари, німці, грузини, болгары, корейці, узбеки, греки та ін. В області налічується понад 50 громадських організацій національно-культурного спрямування, ініційовані національними меншинами. Значну частину ефірного часу відводять ретрансляції програм українських та російських каналів.

Депо інша мовна ситуація у Донецькій області, де проживають представники понад 120 національностей. У національному складі населення регіону українці переважають над росіянами. Частка українців вище в північних сільських районах і північно-західних районах області. Росіяни ж, навпаки, переважають у центральних районах, що прилягають до Донецька, і є урбанізованими. Серед інших національностей є греки, оскільки Донецька область одна з основних ареалів їх проживання в Україні, у тому числі вірмен, білорусів, німців. З урахуванням мовної специфіки донецького регіону понад 60% друкованих періодичних ЗМІ виходять двома мовами – українською та російською. В області зареєстровано понад 60 видань мовами інших національностей, зокрема грецькою і новогрецькою, білоруською, польською, єврейською, німецькою, англійською та іншими [7, с. 97]. У той час, коли вся Україна стає дедалі більш україномовною, в регіоні спостерігається складна мовна ситуація, яку підштовхують у політичну площину окремі політики. З цієї причини відбувається загострення мовного і релігійного питання, посилення проросійських настроїв населення, яке говорить російською про утиски російської мови.

Досить різноманітний національний склад населення у Житомирській області при переважній кількості українців. Друге місце за чисельністю посідають росіяни, третє – поляки, незначна кількість є білорусів, євреїв, молдован, німців, чехів, вірмен, циган. Хоча в області проживають представники понад 100 національностей, жодного конфлікту на міжнаціональному ґрунті тут не зафіксовано [7, с. 109]. Крім видань українською,

* Статистичні дані в статті тут і надалі подані за період 2001 – 2003 рр.

російською мовами є нечисленними польські, німецькі, вірменські, азербайджанські, чеські, єврейські видання, які ініціюють національно-культурні товариства в межах національних меншин.

У Запорізькій області на території проживають представники понад 130 національностей і народностей. У національному складі області переважну більшість становлять українці від загальної кількості населення (понад 70%), росіян налічується понад 20%, болгар – понад 27%, білорусів, вірмен, євреїв – менше 1% кожної [7, с. 133].

Російську мову вивчають як предмет у переважній більшості середніх навчальних закладів Запорізької області. Крім української, російської, поширюються періодичні видання національно-культурних товариств на громадських засадах. Фактів міжнаціональної ворожнечі в регіоні не зафіксовано.

В Івано-Франківській області радіостанції транслюють усі свої передачі українською мовою. Така картина відповідає національному складу населення регіону і задовольняє запити всіх мешканців краю.

На території Київської області проживають представники понад 120 національностей і народностей, серед яких найчисельніші українці (близько 90%), друге місце посідають росіяни зі значною різницею (понад 6%). Решта представники інших національних меншин, частка яких становить близько 5% від загальної кількості населення столичної області [7, с. 155].

У Луганській області, де переважають українці, задоволення прав національних меншин забезпечують понад 40 організацій на зразок національно-культурних організацій, які об'єднують етнічних вірмен, німців, грузин, поляків та ін. [7, с. 178]. Багатонаціональний регіон не має конфліктів національного характеру.

Львівська область забезпечує права національних меншин і народів, у якій, крім корінної нації – українців, проживають представники понад 100 національностей і народностей. За складом населення українці складають понад 90%, росіяни – близько 4%, поляки, євреї, білоруси – по 1% [7, с. 191]. Державне радіомовлення в регіоні ведеться в середньому 2,4 год. на добу державною мовою.

Одеська область за національним складом населення суттєво відрізняється від інших регіонів України. Тут проживають представники понад 100 національностей та народностей, причому особи некорінної національності складають понад 45% населення області, тоді як загалом цей показник по Україні дорівнює понад 26% [7, с. 209].

За даними Державного комітету статистики України, 2001 року на території Одеської області найбільші етнічні групи становили українці (62,8%), росіяни (20,7%), болгар (6,1%), молдовани (5%), гагаузи (1,1%), євреї (0,5%), білоруси (0,5%), вірмени (0,3%), цигани (0,2%). Найбільша строкатість спостерігається у південно-західній частині області – в межиріччі Дністра і Дунаю. Тут переважає українське населення (35,8%), болгар (24,8%), росіяни (17,7%), молдовани (15,2%), гагаузи (4,6%) та ін. [7, с. 209]. У північних та центральних районах населення однорідніше за національним складом: тут живуть переважно українці.

У Рівненській області особливістю населення є, як і в інших українських регіонах, переважна більшість українців (понад 95%) та представників понад 70 інших національностей. Серед них росіяни посідають друге місце після українців (близько 3%), по 1% складають білоруси, поляки, євреї [7, с. 227].

Багатонаціональний український регіон Сумської області налічує понад 95 національностей і народностей [7, с. 239]. З них переважають українці, друге місце за чисельністю посідають росіяни, третє місце – білоруси, четверте місце – роми; молдовани,

вірмени, євреї та ін. становлять найменшу кількість.

Регіон Східної Галичини, до якої входить Тернопільська область, має традиційно доволі однорідний регіон з етнічного погляду. У національному складі населення області переважають українці, чисельність яких сягає понад 97% від загальної кількості населення [7, с. 249]. Друге місце посідають росіяни, незначна кількість є поляків, білорусів та ін. національностей.

Тернопільщина залишається майже стовідсотковим україномовним регіоном. Українську мову тут вважають рідною понад 98%, російську – понад 1% [7, с. 249].

У Харківській області українською мовою преса і періодика має 70 найменувань, російською – 50 друкованих видань, а обома мовами публікують 188 видань. Щодо стану забезпечення прав національних меншин варто зазначити, що вони становлять 111 національностей. Українцями себе вважають понад 70%, росіянами – понад 25%. На Харківщині нараховується менше відсотка кожної групи національних меншин – білорусів, євреїв, вірмен, азербайджанців, грузинів, татар, молдован. Українська мова рідна для 53,8% жителів області, російська – для 44,3%, інші мови – для 1,9% [7, с. 262, 265]. Практично всі жителі Харківщини достатньо добре розуміють як українську, так і російську мову [8].

Південний регіон України – Херсонська область також багатонаціональною, де проживають представники понад 115 національностей і народностей, зокрема 82% українців, понад 78% росіян, менше 1% білорусів. Особливістю етнічної ситуації стало кількісне зростання в області національних меншин – вірмен, азербайджанців, таджиків, корейців, збільшилась кількість турків, курдів. У Хмельницькій області проживають представники 103 націй та народностей. Найбільш чисельними після українців є росіяни, поляки, білоруси, євреї, вірмени, молдовани, румуни [7, с. 279, 287]. Деяко меншими за чисельністю є етнічні групи азербайджанців, башкир, болгар, грузин, німців, чехів, угорців та ін.

Абсолютно домінуючий етнос – українці - проживають у Черкаській області (понад 90%). Найбільша національна меншина Черкащини - росіяни (понад 5%), білоруси, вірмени, молдовани, євреї та ін., які становлять незначний відсоток від загальної кількості населення. Загалом тут проживають представники 117 національностей [7, с. 298].

У Чернівецькій області, крім корінної національності – українців, проживають румуни (17%), росіяни – менше 1%. У регіоні найпоширеніші і українська та румунська мови [7, с. 305].

На Лівобережжі України – у Чернігівській області - проживають представники понад 90 національностей, у тому числі українців – понад 90%, 5% - росіян, менше 1% - білорусів, євреїв та ін. національностей. Преса і періодика україномовна (53), російськомовна (25), двомовна (5) [7, с. 320].

Звертаючи увагу на Київ – столичний мегаполіс, варто зазначити, що тут проживає понад 130 національностей і народностей, зокрема українців (82%), росіян (13%), євреїв (0,7%), білорусів (0,6%), поляків (0,3%), вірмен (0,2%), азербайджанців, татар, грузинів і молдаван – по 0,1% [7, с. 334].

Одним з механізмів забезпечення прав національних меншин у столичному мегаполісі є виважена мовна політика міської ради. Культурні потреби національних громад багатонаціонального населення міста забезпечуються завдяки діяльності численних національно-культурних товариств [8, с. 35].

З огляду на короткі характеристики багатонаціональних українських регіонів у вирішенні питання мовної інтеграції на засадах української мови як державної слід враховувати, зокрема:

1) кожен регіон України за національним складом має різне співвідношення між корінною нацією – українцями, які фактично переважають у всіх областях України, у тому числі у столиці, та росіянами й іншими національностями;

2) на всьому мовному просторі України кількісно переважають українці, крім АРК, яка увійшла до її складу лише в середині ХХ ст.

Україна – молода незалежна держава. Титульна мова нації – українська – це багатовіковий результат боротьби попередніх поколінь за її повноцінне існування. Запровадження української мови як державної – ознака зрілості національної самосвідомості. Забезпечення на всьому багатонаціональному просторі України її використання – складне завдання, але за ним сьогодні і майбутнє нашої держави.

Реальний стан української мови як державної на сьогодні і на перспективу в Україні відбиває нещодавнє опитування студентської молоді Національного університету харчових технологій, проведене у березні 2008 року¹. Їхні власні спостереження дали змогу вийти на такі висновки:

1) кожен громадянин України обов'язково повинен знати українську мову, бо це державна мова;

2) в Україні переважає спілкування українською, російською та, на жаль, суржилом. Щодо суржика одні вважають, що це перехідний стан від російської, частково польської, до української і найчастіше зустрічається в сільській місцевості. Це наслідки багатовікового колоніального становища українського народу, яке зазнало шовіністичного впливу з боку Росії та Польщі. Інші вважають, що суржик – мова вулиці і неосвічених людей;

4) ЗМІ мають усвідомлювати свою важливу роль у поширенні літературної української мови та нести відповідальність за низьку якість перекладу кінофільмів, періодики, книг тощо;

5) неприпустиме нехтування державною українською мовою у парламенті України, що свідчить про недержавний підхід до мовного питання певної частини депутатів, бо на п'ятій сесії парламенту було затверджено 10-у статтю Конституції про українську мову як державну мову;

6) не підтримують думку про другу державну мову;

7) вважають, що грамотною українською мовою розмовляє переважно українська інтелігенція;

8) доцільним вважають продовжувати пошук засобів заохочення вивчати українську мову громадянами різних національностей незалежно від віку і соціального статусу, що проживають на теренах України. Однак студенти визнають, що середньому і старшому поколінням, які проживали довгий час в СРСР, фактично важко змінити в житті своє ставлення до української мови як державної;

9) виділяти більше ефірного часу на програми державною мовою в різних регіонах України, у тому числі в АРК;

10) удосконалювати знання з української мови особливо в молодіжному середовищі різними культурними заходами: популяризація різних журналів, літератури, роботу дискусійних клубів, відвідування музеїв, виставок, проведення фестивалів тощо [9].

Завершуючи розгляд такого складного питання як мовна інтеграція в Україні на засадах української мови – складової частини українознавства і державної, не полишаємо надію на всеохоплюючий її вжиток у майбутньому всіма свідомими громадянами України. За цим стоїть час і прагнення.

¹ Серед студентів є не лише кияни, але й з різних областей України.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. – К., 1996.
2. Бородін Є. І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1994 – 2004). – Д., 2006.
3. Горенко-Баранівська Л. І. Культура як українознавство. – К., 2003.
4. Грабовський С. Державне самоствердження України у другій половині ХХ ст. – К., 2006.
5. Залізник Л. Україна серед світових цивілізацій. – К., 2001.
6. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. редактори Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. – К., 1993.
7. Регіональний портрет України / За заг. ред. Юлії Тищенко. – К.: УНЦПД, 2003.
8. Україна: події, факти, коментарі: Інформаційно-аналітичний журнал. – 2006-2007 рр.
9. Соціологічне опитування студентів I курсу Національного університету харчових технологій Бухальською М. А. у березні 2008 року (рукописний варіант).

А н н о т а ц и я

Рассматриваются вопросы языковой интеграции в Украине на основе украинского языка как государственного; проанализированы языковые особенности регионов.

Ольга Лабур

ІСТОРИОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОВІДНОСИН ГЕНДЕРУ І НАЦІОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Сприйняття і відтворення постмодерністських підходів у сучасних вітчизняних наукових дослідженнях з гендерної і національної проблематики неминуче повинно було призвести до пошуку можливого дискурсивного перетину двох різних аспектів соціальної організації суспільства. З іншого боку, як вірно підмітила дослідниця І. Колесник, сучасна українська історіографія виконує “не лише наукові, пізнавальні функції, а й дещо ширші – соціокультурні” [1]. А отже, суб’єктивно впливає на процес сучасного національного будівництва в Україні, формуючи національну історію, а відтак, і національну свідомість.

З огляду на позитивні сторони цього процесу, доцільно також враховувати і загрози, які супроводжують формування національної історії. Як визначили історики світу на 20-му інтернаціональному конгресі у Сіднеї (Австралія, 2005 р.), у процесі національного державного будівництва часто створюються так звані історичні міфи, що стають символами націотворення, але по суті суперечать “об’єктивній реальності” [2]. Однією із субстанцій міфотворення є якраз гендерна проблема, коли соціальні ролі чоловіків і жінок диференціюються за владним принципом. А тому, є необхідність розгляду проголошеної теми саме як історіографічної проблеми, де визначаються можливі точки перетину і взаємовплив гендеру й процесу націотворення, конструкція або деконструкція “гендерних” міфів, а також інтернаціональні впливи на українську наукову думку.

Світова наукова спільнота розпочала дискусію про взаємини гендеру і націотворення не так давно. Відомий історик з української діаспори, дослідниця гендерної історії України М. Богачевська-Хом’як хронологічно окреслює період 90-х років ХХ ст., що підтверджується історіографією англійських вчених К. Стаплетон і Д. Вільсона [3]. Безумовним є те, що аналіз започаткували феміністичні історики, які “вставили жінок у